

Farklı Türden Bir Star: Jean-Luc Godard (1930-2022)

Mehmet Emre Gül¹

YORUM - ELEŞTİRİ / COMMENTARY- CRITICISM

Özet

Bu yazı, 2022 yılının Eylül ayında hayatını kaybeden dünya sinema tarihine yön veren Fransız yönetmen Jean-Luc Godard'ın anısına yazılmıştır. Sinema kariyerine eleştirmen olarak başlayan Godard, son nefesine kadar sinemadan kopmamıştır. Fransız Yeni Dalga'nın en önemli temsilcilerinden biri olan Godard, altmış yıllık sinema kariyerinde elliye yakın film yönetmiş ve auteur kuramının şekillenmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Godard, her zaman çağının ötesinde bir sanatçı olmayı başarmıştır. Godard'ı sadece bir yönetmen olarak görmemek gerekir. Godard, durmaksızın sinema üzerine düşünen bir film kuramcısı, 'imgelerle ve sözcüklerle' felsefe yapan bir filozof, toplumsal olaylar ve eşitsizlikler karşısında sessiz kalmayan ve politik filmler yaparak kitleleri bilinçlendirmeye çalışan bir aktivisttir. Aynı zamanda insanlık tarihine eşsiz bir görsel-kültürel miras bırakan bir auteur'dür.

Anahtar Sözcükler: Jean-Luc Godard, Fransız Sineması, Yeni Dalga, Auteur.

¹ Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

14 Eylül 2022 tarihinde Godard'ın kendi isteğiyle hayatına son verdiği haberini duyduğumuzda hepimiz şok olduk. Godard; hayatı, kişiliği, sinema kariyeri, filmleri, röportajları ve kısacası her şeyiyle alışlagelmişin dışında bir isimdi. Ölümü de böyle oldu. Godard bir kez daha ve belki de son kez tüm dünyaya kendini alışlagelmişin dışında hatırlatmayı başarmıştı. Godard'ın tüm dünyaya adını duyurduğu filmi *À bout de souffle* (Serseri Aşıklar, 1960) filminin son sahnesinde Jean Paul Belmondo'nun canlandığı başkarakter Michel polisler tarafından vurulur ve film onun ölümüyle biter. Michel ölümden kaçmaz, bile isteye ölümün üstüne gider. Bir anlamda ölümü kabullenmiştir. Ölüm onun için bir kaçış, bir kurtuluştur. Bu ölüm sahnesi ölümün kendisiyle alay eden, absürt bir mizansene sahiptir. Godard'ın bir başka filmin olan *Pierrot Le Fou* (Çılgın Pierrot, 1963) sonunda yine Jean-Paul Belmondo'nun hayat verdiği Pierrot karakteri, kafasına bir dinamit demeti geçirir ve dinamit fitilini ateşleyerek intihar eder. Bir aşk üçgeni etrafında şekillenen *Bande à part* (Çete, 1964) filminin sonunda da kaybeden aşık Arthur'un ölümü tıpkı *Serseri Aşıklar*'daki Michel'in ölümüne benzer bir şekilde son derece karikatürize edilmektedir. Godard, filmlerinde ölümü ciddiye almadığını defalarca göstermiştir. Kendi yaşamına son veriş de tıpkı filmlerindeki gibi olmuştur.

1930 doğumlu yönetmen sinema kariyerine eleştirmen olarak başlar. Ancak onun için eleştirmenlikle film yapmak arasında bir fark yoktur. Godard, kendisini film eleştirisi yaparken yönetmen, yönetmenlik yaparken de eleştirmen olarak gördüğünü söyler (1989: 29). Hatta bu söylemini daha da ileri taşıyarak film izlemekle film yönetmek arasında bir fark olmadığını dile getirir ve film yapmaya olağanüstü bir anlam atfetmez: "Benim için film yapmak ya da yapmamak iki ayrı yaşam değil. Film yapmak yaşamın bir parçasını oluşturmalı, doğal ve normal bir şey olmalı. Film çekmek benim yaşamımı çok değiştirmede, çünkü daha eleştiri yaparken bile film çekiyordum; yeniden eleştiri alanına dönmek zorunda kalsaydım, benim için film yapmanın bir başka yolu olurdu bu" (Godard, 2014: 73).

Godard, Fransız Yeni Dalga akımının getirdiği en önemli yeniliğin sinemaya duydukları aşk olduğunu ifade eder. Godard'a göre Yeni Dalga yönetmenleri dünyaya bakmak yerine filmlere bakarak sorunsal tersine çevirmiştir. Ancak sonradan da bunu sorunsal haline getirmiştir. (Godard, 2014: 247-282). Godard, ısrarla sinemayı, hayata yakınlaştırmaya hatta onunla bütünleştirmeye çalışır. Belki de bu nedenle film yapmakla, film eleştirmek arasında, sinemayla hayat arasında, film izlemekle film yönetmek arasında bir fark olmadığını röportajlarında sık sık dile getirir.

Godard'ın film izlemeyi de film eleştirmeyi de yönetmenlik olarak görmesinin bir nedeni de sinemanın bir "yönetmen sanatı" olduğunu vurgulamak istemesindedir. Andre Bazin ve Francois Truffaut'un da aralarında bulunduğu Godard ve arkadaşları, ünlü Fransız sinema dergisi *Cahiers du Cinema* (Sinema Defterleri) dergisindeki yazılarında yönetmenliğe hak ettiği değeri vermek için büyük bir mücadele verirler. Alfred Hitchcock, Fritz Lang, Roberto Rossellini, Nicholas Ray, Howard Hawks gibi yönetmenlerin filmlerini defalarca izleyerek analiz ederler ve bu yönetmenlerin filmlerinin birer sanat eseri olarak görürler. Bu eserleri ortaya koyan yönetmenlerin de birer auteur olduğunu kabul ederler ve sinema çalışmalarına auteur kuramını kazandırır.

Godard oldukça üretken bir isimdir. Kendisiyle çağdaş olan Yeni Dalga yönetmenlerinin çoğu 1980-1990'lı yıllarda film yapmayı bırakıp emekli olsa da Godard sinemadan asla emekli olmamıştır. *Le Livre d'image* (İmgeler ve Sözcükler) isimli son filmini 2018 yılında çeken yönetmen Koronavirüs salgını döneminde bile İsviçre'deki sanat ve tasarım üniversitesi *École cantonale d'art de Lausanne* (ECAL) tarafından sosyal medya platformu Instagram'da gerçekleştirilen canlı yayınlara katılarak "koronavirüs günlerinde görüntüler" temalı etkinlikte ders vermiş ve sinemaya dair görüşlerini paylaşmıştır (Michallon, 2020). Godard, 1996'da gerçekleştirilen bir röportajında Pablo Picasso'nun "resim beni reddedene kadar resim yapmak istiyorum" sözünden çok etkilendiğini açıklamıştır. Godard, son nefesine kadar film yapmaya devam etmiştir çünkü sinema onu hiçbir zaman reddetmemiştir. 2021 yılında verdiği son röportajında bile yeni film projelerinden bahsetmesi bunun önemli bir göstergesidir.

Godard, 1960 yılında *Serseri Aşıklar* filmiyle sinemada bir devrim yaratmıştır. *Serseri Aşıklar*, Yeni Dalga'nın ilk örneğidir ve o güne kadar yapılan hiçbir filme benzemez. Özgür ve "amaçsızca" dolaşan karakterler, çizgisel olmayan bir olay örgüsü, entelektüel ve nüktedan diyaloglarla Godard ilk filminden itibaren filmlerine kişiliğini ve dünya görüşünü yansıtmayı başarmıştır. Böylesine cesur, kişisel ve bağımsız filmler çekebilmenin ticari açıdan riskli olduğu aşıkardır. Bu nedenle Yeni Dalga'nın özellikle ilk filmleri düşük bütçeli ve minimal ve yapım yöntemleri göz önünde bulundurulduğunda amatör bir ruha sahiptir. Godard bu konuyla ilgili bir yanlış anlaşılmaya dikkat çeker: "Yeni Dalga'nın pahalı filmlerin karşısına ucuz filmlerle çıkmak olduğu

sanıldı hep. İlgisi yok. Nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, amaç, kötü filmin karşısına iyi film koymaktı sadece” (2014:71). Ayrıca Yeni Dalga yönetmenlerinin ve Godard’ın setlerde yetişmediğini de hatırlatmakta yarar vardır. Bu yönetmenler bir usta-çırak ilişkisiyle olgunlaşmamış, set tecrübesine sahip olmayan isimlerdi. Asistanlıktan değil, eleştirmenlikten gelmekteydiler. Ortaya çıkışları itibarıyla sinema sektöründeki katı hiyerarşiyi de yıkmışlardır. Yeni Dalga akımı kelimenin tam anlamıyla bir başkaldırıdır ve Godard’a göre her başkaldırı sempattir (Lindgaard ve Lamant, 2022).

Godard’ın sinema tarihindeki yeri ve etkisi tartışılmazdır. Yaklaşık 130 yıllık sinema tarihinin 60 yılından fazlasında Godard’ın etkisi bir şekilde olmuştur. Godard, birçok usta yönetmeni etkilemiştir. Bunların arasında Quentin Tarantino, Jim Jarmusch, Abbas Kiarostami ve Lars von Trier gibi yönetmenler vardır. Hatta Tarantino’nun film şirketinin ismi “A Band Apart” Godard’ın *Bande à part* (Çete, 1964) filminden esinlenerek koyulmuştur. Peter Wollen, Godard’ın etkisinin tüm dünyada görülmesinin şaşırtıcı olmadığını söyler ve bu etkinin nedenini şu sözlerle açıklar: “Sinemanın bir iletişim ve ifade aracı olarak barındırdığı olağanüstü olanakların herkesten çok Godard farkına varmıştır. Onun ellerinde sinema, Peirce’ün görüntüsel gösterge, simge ve belirti türü göstergelere eşit ağırlık verilerek oluşturulan o kusursuz gösterge alışımına dönüşmüştür. Filmlerinin kavramsal anlamı, resimsel güzelliği ve belgesel doğruluğu vardır” (2014: 138).

Godard’ın yönetmenler üzerindeki etkisinden bahsetmişken Amerikalı yönetmen Michel Hazanavicius’un *Le Redoutable* (Godard ve Ben, 2017) filmine de ayrı bir paragraf açmak gerekir. Film Godard’ın 12 yıl evli kaldığı ve birçok filmde oyuncu olarak yer alan Anne Wiazensky’nin otobiyografik romanından uyarlanmıştır. Sene 1967’dir ve 68 Olayları öncesinde Godard kendi sinema anlayışını sorgulamaktadır. Artık yaratıcılarından biri olduğu “modern sinema” anlayışından bir kopuğun eşliğindedir ve politik bir sinema yapmayı tasarlamaktadır. Filmde de Godard’ın Anne Wiazensky’le olan çalkantılı aşk hayatı, öğrenci hareketleri, eylemler, kalabalıklar önünde atılan nutuklar ve Çinli Kız (1967) filminin çekim hazırlıkları yer alır. 1968 yılı Godard için bir kırılma noktasıdır. Godard o güne kadar oluşturduğu sinema mirasını terk eder ve bambaşka bir sinema anlayışına yönelir.

Godard, 68’den itibaren sinemayı burjuva eğlencesi olarak değil, kitleleri bilinçlendirmek üzere kullanmaya karar verir. Bu kararı neredeyse tüm sinema camiasından tepki görür. Herkes ondan Yeni Dalga dönemindeki benzer filmler beklemektedir ancak; Godard bunu da reddeder ve yenilikçi arayışlarına devam eder. Godard, 1960’larda yaptığı filmlerle ekran önüne geçmeden, fikirleriyle ve sanatıyla star olmayı başarmış bir isimdir. Kolker ile 1972’de yaptığı bir röportajında Godard, politik sinemaya geçişiyle ilgili “Ben hala bir starım, fakat farklı türden bir star olmak istiyorum” demiştir. Film kuramcısı Sarris ise Godard’ın bu dönüşümü için “bir sanatçının ölümü bir devrimcinin doğumu için ödenen çok yüksek bir bedeldir” tespitinde bulunur (2014: 77).

Godard, sinema için hiçbir bedel ödemekten kaçınmamıştır. Sinema kariyeri pahasına bile olsa her zaman risk alan, cesur bir yönetmen olmuştur. Godard, politik döneminin ardından 1970’li yıllarda televizyonun yaygınlaşmasıyla ve video teknolojisinin de gelişmesiyle bu mecrayı keşfetmek için çalışmalarını bu alana kaydırmıştır. Bu yıllarda Fransız ve İsviçre televizyonları için yaratıcı içerikler üretmiştir. Godard, bu yeni teknoloji ile montajın ve görüntünün sınırlarını zorlamaya devam etmiştir. Görüntü ve ses arasındaki ayrımı belirginleştirmiştir. Godard, video ile çalışmanın kendisine sinemayı başka bir biçimde düşünmeyi öğrettiğini ifade eder. Godard’ın video çalışmaları; *Numéro Deux* (İki Numara, 1975), *İci et Ailleurs* (Burada ve Başka Yerde, 1976), *Six fois deux/Sur et sous la communication* (Altı Kere İki/ İletişim Üstüne ve Altına, 1976), *Comment Ça Va? (Ne Var Ne Yok? , 1975), France/tour/detour/deux/enfants* (Dere Tepe Fransa, 1977) *Histoire(s) du cinéma* (Sinemanın Gerçek Tarihi, 1989-1999) olarak sıralanabilir.

Godard video cihazındaki çalışmalarından sonra tekrar beyaz perde için filmler üretmeye geri dönmüştür. Bu dönemdeki çalışmaları postmodern filmler olarak nitelendirilebilir. Godard bu dönemde *Sauve Qui Peut / La Vie* (Herkes Başının Çaresine Baksın /Hayat,1980) *Passion* (Çile, 1982), *Prénom: Carmen* (Adı: Carmen, 1984), *Je Vous Salue Marie* (Selam Meryem, 1985), *Dédective* (Dedektif, 1985), *Soigne Ta Droite* (Sağını Kolla, 1987), *King Lear* (Kral Lear, 1987), *Nouvelle Vague* (Yeni Dalga, 1990) *Germany Year 90 Nine Zero* (Almanya Yılı 90 Dokuz Sıfır, 1991) *Hélas Pour Moi* (Bana Yazık, 1993) *JLG/JLG Autoportrait de Décembre* (JLG/ Aralık Ayında Otoportre, 1995), *For Ever Mozart* (Daima Mozart, 1996), *Éloge de L’amour* (Aşka Övgü, 2001), *Notre Musique* (Müziğimiz, 2004), *Film Socialisme* (Sosyalizm Filmi, 2010), *Adieu Au Langage* (Dile Veda, 2014) ve *Le Livre d’image* (İmgeler ve Sözcükler, 2018) filmlerini çeker (Gül, 2018: 96).

Godard'ın son yıllarında yaptığı filmler deneysel, felsefi boyutu ağır basan, belirli bir olay örgüsü veya anlatı içermeyen bir yapıdadır. Bu nedenle geniş kitleler tarafından fazla karşılık gördüğü söylenemez. Bu durumun Godard için bilinçli bir tercihin sonucu olduğunu söylemek gerekir. Godard'ın 1960'lı yıllarda yaptığı filmleri belki de sinemaya biraz aşına olan kişiler bile bir çırpıda sayabilir. Bu filmlerdeki imgeler, sahneler, replikler belleklerimizdeki yerini bütün tazeliğiyle korumaktadır fakat; Godard'ın özellikle politik döneminde ve sonrasında yaptığı filmlerin ismini dahi hatırlamakta güçlük çektiğimiz söylemek yanlış olmaz. Bu yüzden, bu metinde tüm bu filmlerin en azından isimlerine yer vermek istedim. Bu filmlerin gerçekten izlenmesi zor, sabır isteyen, izleyiciden çok şey talep eden filmler olduğunu itiraf etmek gerekir. Yine de bu filmlerin birer Godard filmi olduğu unutulmamalı ve bu filmlere de şans verilmelidir. Godard, Yeni Dalga döneminden ibaret değildir. Kendisinin de söylediği gibi o farklı türden bir stardır.

Kaynakça

Cahiers du Cinema Yazarları. (1989). "Godard du Cinema" ...Ve Sinema (İçinde), , Hil Yayınları, (Çev. V. Terzioğlu), İstanbul, 29-32.

Gül, M. E. (2018). Auteur Yönetmen Jean-Luc Godard Sinemasında Dönemler Ve Yenilikçi Arayışlar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Godard, J. L. (2014). Godard Godard'ı Anlatıyor. (Çev. A. Derman). Metis Yayınları, İstanbul

Kolker, R.P. (2014). " Açı ve Gerçeklik: Godard ve Gorin Amerika'da" , Jean-Luc Godard Ed. David Sterritt (Çev. S. Özgül), Agora Yayınları, İstanbul, 78-91

MacCabe, C. (2011). Godard: Sanatçının Yetmiş Yaşında Bir Portresi. (Çev. E. Yılmaz),Dipnot Yayınları, Ankara.

Sterritt, David (2013). Jean-Luc Godard. (Çev: S. Özgül). Agora, İstanbul.

Wollen, P. (2014). Sinemada Göstergeler ve Anlam. Metis Yayınları, (Çev. Z. Aracagök ve B. Doğan), İstanbul.

İnternet Kaynakları

Lindgaard ve Lamant H. (2022). Jean-Luc Godard ile son söyleşi: "Konuşamayız" Medyascope. (Çev. H. Bayrı) Erişim Linki: <https://medyascope.tv/2022/09/17/jean-luc-godard-ile-son-soylesi-konusamayiz/> Erişim Tarihi: 10. 12. 202

Fransız Yönetmen Jean-Luc Godard'a Ötenazi Yapıldı (2022). Gazete Oksijen. Erişim Linki: <https://gazeteoksijen.com/sanat/fransiz-yonetmen-jean-luc-godarda-otenazi-yapildi-161144> Erişim Tarihi: 10.12. 2022

Michallon, C. (2020). Jean-Luc Godard, Instagram'da "koronavirüs günlerinde görüntüler" üzerine canlı ders verdi. Independent Türkiye Erişim Linki: <https://www.indyturk.com/node/161526/kultur/jean-luc-godard-instagramda-koronavirüs-gunlerinde-goruntuler-uzerine-canli-ders> Erişim Tarihi: 12.12.2022